

МАКАР ЖИРКОВ

Ходунага

Макар ЖИРКОВ

*Нам улуунун
200 сылыгар ананар*

НАМ
1999

Жирков М. Н. — Макаар Жирков
Ж 73 Ходуһаба: Хоһооннор / Н. Жир-
кова уруһуйа. Нам с., Саха Респуб-
ликата, 1999 — 44 с.

Макар Николаевич Жирков Нам улуубун дьосунгар «Энциали» хаймакка хоһооннорун таһараран биллэбитэ. Бу киһи маһнаһы көлөгтэ буолар. Макаар Жирков «Ходуһаба» кинигэлэр айыллары уратытык ойуулуур-дьүһүсүтүр, өһө дууһата улары-ымытын, бэйдэни эйдэһини өлүккө сирдэһтөһүн хоһу-лар, кыра оҕолорго хута эһүдүтүр саргыаккай хоһооннору суруйар.

Жирков М. Н. — Макаар Жирков
На покосе: Сборник стихов. Рес-
публика Саха, с. Нам, 1999 — 44 с.

АҢАР ААРТЫГЫН АРЫЛЛАН ИСТИН!

«Таптап киһи сааһыттан тутулуга суох», — дээн бэргэн өс хоһооно баар. Ол кэрнэтэ айар үлэбэ абылаты эмтэ киһи сааһынан быһаарыллыбат. Мин Макаар Жирковы кытары 44 сыллаабыта, ол аата 1955 сыллаахха билсэбитим. Оччолорго бинниги, эдэр уолаттар, үс ыйдаах байыаннай үөрэххэ ыгырыллан Чита куоракка Кыһыл Знамялаах 84-с Хинганскай гвардейскай сибээс оһуобай полкатыгар су-

лууспалаабыппыт. Ол сағана мин хоһоон суруйуутунан дьарыктана илигим. Макар даҕаны поэзиянан үлүһүйэрин көрбөтөбүм-билбэтэбим. Дьэ, онтон быйыл саас Макарым бэртээхэй хоһооннору суруйан аҕалан мингин үөртэ даҕаны, соһутта даҕаны! Кини өрдөөбүтэ биir хоһоону суруйан «Хотугу сулус» сурунаалга ыта сылдыбыт, онуоха уһулучулаах поэт Күниүк Урастыырап «Олобу олоорбохтуу түһэн барагыһын хоһоону суруйарга холонон көр!» — диин сүбэлээн харда сурук ыппыт. Ол сүбэни ылыммыта дуу, суоҕа дуу, Макар Жирков сааһыран баран тэһэ кэйдэрэн, хоһоон суруйан күүһүн холонмут. Буолаары буолан саҕа сабалыыр киһиэхэ куһаҕана суох хоһооннору суруйталаабыт.

Мин иинибэр доҕорум Макар Жирков «Ходуһаҕа» диин хоһооннорун хомуурунньугун рукопиһа сытар. Онтон көрдөхкө, кини айылҕаны хоһуйарга ураты доьурдааҕа өтө көстөр. Кини «Халлаан алгарын сабардаан...», «Ылдыаа Бороруок тэлиэгэтэ...», «Салгыбакка, сыһыаммакка», «Охтубут муһурааттар», «Айылҕа барахсан айманар» диин хоһоонноро ордук тупсаҕайдар.

Макар Жирков киһи дууһата уларыһытын, бэйэтин эйиинтин киһиэхэ тийимтиэттик суруйар. Ол курдук итирбит киһи сөбүлээн иһэр чааскытын адьытан баран көмөсммитин, таптыыр кыһа кэргэн тахсар буолбуттан үөрбүт киһи долгуйуутун, сэттэ уон сүл биirгэ олоорбуттарга Тойон саргы туруо-

рулуутун, соботох туруйа кыланыта киһи олобун кытары дьуөрэлэһинтин, оҕо саас умсуданнаах ахтылбанын киһиэхэ тийимтиэтгиһна ойуулуур. Доьотторугар туһаайан маньык этэр:

Атастарым, сэмэлээмэг
Ахтан-санаан ааспаккын диин.
Саарбахтаамаҕ, үтүө ааккыт
Сыска-буорга тэпсиллибэт.

Хаһан эрэ бэлэхтээбит
Хаартыскаҕытын сыммайдыбын,
Хаарман бэйэбитин санаан
Оргууй үөһэ тынабын.

Олорорум, тыннарым тухары
Оболоор, эһигини санаабым.
Өлбөөдүйбэт үтүө өйдөбүлү
Өллөхпүнэ, илдэ барыабым.

Дьэ итинник тыллары доьотторугар истиг бэриинилээх эрэ киһи этиэн сөп. Эбэтэр олоххо, тапталга дириг умсуданнаах киһи маньык иэйэн этэр:

Билигин мин чорон соботох
Олобум суолунан хаампаппын.
Эйгин таптыбын, атын суох,
Сүрэхпэр игэрдим эн ааккын.

Кыра саастаах оьолорго суруйуу олус уустуга уруккуттан биллэр. Макар Жирков кыра саастаахтарга хоһоонноро оҕо аймахха биһирэтэллэрэ чахчы. Холобура, «Тымныы муһа»

диэн хohoонго сэргэх юмор баар. Ол курдук сахаларга тымны муоһа тостубут диэн этил; дэр. Ону автор оҕо кырдык муос тостон түс; тэбэ диэн итэбэйэрин кырдык курдук хоһуйар;

**Кырдыктаным, тагынным,
Табаарыспын ыгырдым:
«Кизмэхэ да эппэккэ
Оҕус муоһун көрдүөххэ.**

**Чөмөх мууска түстэбэ
Чүүчэйэн, ыһан көрүүххэ,
Хаарга биитэр тимирдэбэ,
Хаһан, тэпсэн көрдүөххэ».**

**Ыччы-ычча, этэрбэспэр
Ыгычы хаар симилиннэ.
Үтүдүгүм илийдэ
Үлүйэргэ тинийэ илиим...**

Кини «Тураах», «Сылгы чыычааба» диэн хоһооннору оҕо аймах сөбүлээн аабыаба.

Туох барыта дьүккүөрдээх үлэттэн тахсар. Макар Жирковка айар дьобур баар кинитэ эбит. Онон кини илинтин араарбакка мэлдьи суруйа, айа сылдыһан наада. Мин Макар Жирковка хойугаан баран, сымардам сыһааба хоннон эрэр диэн бэйэтин түүһүнэ санаабытыгар, айар тыл илбинигэр ылларан, ырыаларын хоһооннору кынаттаан көтүтэ турарыгар истин сүрэхпиттэн бабарыам этэ. Кини хоһооннорунан айыллыбыт ырыалары оҕо аймах ыллаатабына, ол кини биһир суол дьоло буолуоҕа.

Доборум Макар Жирков, айар үлэ сындаһаннаах суолунан эрдээхтик дьүккүйөн баран ис диэн мин ис сүрэхпиттэн алгыһыбын.

**Иван ФЕДОСЕЕВ, поэт,
Саха Республикатын культуратын
үтүөлээх үлэһитэ,
П. Ойуунускай аатынан
Саха Республикатаабы Государственной,
Н. М. Карамзин аатынан
Бүтүн Россиятаабы
литературнай бирэмийэлэр
лауреаттара.**

БУЛЛАХПЫНА ТИЭРДИЭБИМ

Сорох дьоннор түбэһин
Булаллар эбээт кылааты,
Түүлүүн, эттин сытар кымылы
Быдыр өлбүт мамонь,
Кыһыл, үрүүг көмүһү,
Көһүйэлээх манньыаты,
Оннообор күң тааһын
Күлүмнүүр алмааһы!
Оттон мин? Мин көрдүүбүн
Саха тылын кэрэтин
Эһиэхэбэ тиэрдээри,
Кэһий гынан биэрээри,
Көрдүүбүн ити күөх окко,
Көтөн ааһар былыкка;
Буспут бөдөн отонго,
Түһэр дохсун ардахха,
Тэттин, хатыг сэбирдэбэр,
Чүөмпэ диниг уутугар,
Тураах, чымчаах санатыгар,
Сизиним чугдаар ырыатыгар,
Атас-добор мичээригэр,
Чэрдээх модьу илиитигэр,
Мэник сиккиэр сипсиэригэр,
Эбиэт дыргыл сытыгар,
«Көрдүүр—булар» дииллэр дии,
Сылайбакка ирдиэбим,
Буллахпына, мичээрдии,
Эһиэхэбэ тиэрдиибим.

1992.

ОЛОХ ОЧУРДАРА

*Кэргэниим Варвара Жиркова
сырдык кэриэһигэр*

Хаарыаннаах да киһи эрдэлээн
Хараххын букатын саптабын.
Эн дылбаң олоххун кэмчилээн
Хайы-сах олорон аастабын.

Бу орто дойдуга түстөнэн
Олоххун үлэнэн киэргэттинг.
Кэрэчээн иччаты бэлэхтээн
Кэргэнииг үөрүүтүн үксэттинг.

Күүрээниэх эн үлэг бэдиэтэ
Эн түөскэр орденниг килбэйэр.
Үтүөкэн сыһаныг мэктиэтэ —
Эн ааңкын дьүөгэлэр сапаттар;

Ол бэйэң бу буолан сыттабың
Хатырбыт илиигин быар куустан,
Хаар маңан саабаны саптынан
Сирдээби түбүктэн арахсан...

03.07.93.

ДОБООР, ҮӨРДҮМ

Добоор, үөрдүм эдэр сааһым
Эрэмньитэ туолбутуттан,

Кистээн таптыыр кэрэ кыһыым
Кэргэн кэлиэх буолбутуттан.

Миниги кытта тулам үөрсэр,
Мичээрдии күнүм тыгар
Үрүг лыхатар, сибэккилэр
Үгкүүлэхэр курдуктар.

Илиилэрбин ньыппарынан
Көмүс туораах үүннэриэм.
Сэгэртэйим үөрэр гына
Сирим үрдүн киэргэтиэм.

Нарын уонун сэгэтиэбэ,
Көмүс дорбоон кутулууба.
Үөмэр-чүөмэр үктэниэбэ
Хаппыт отум тыллабаба.

Сэгэртэйим кэрэкэтин,
Кэбис, сатаан кэпсээбэннил.
Килбик-ыраас бэйэкэтин
Ситэ туойан тиэрдибэппин.

1971.

* * *

Абынным даҕаны эйигин,
Алта оҕом күн ийэтин.
Аба буолар дылу биллэрбит
Амарах дууһалаах киһибин.

Сарсымарда эрдэ, үгэскинэн,
Тиэтэлинин чэйдээн бүттэбин.
Ынах ыан, ас астаан түбүгүрэн
Тиритэн-хорутан эрдэбин.

Чугаспар боростуой эрэри
Ырааттахха күндү эбиккин.
Иһиттэххэ холус да эрэри
Сөлкө да сагарар эбиккин.

Абынным даҕаны эйигин,
Алта оҕом күн ийэтин.
Баҕарабын кырдыар сааспытыгар
Дьол биһигиттэн барбатыгар.

* * *

Кырдыан баран, дэ кэлэн,
Түүлбэр киирэн үөрдэргин
Хайдах, туох дин ситэрэн
Тойоннуохпун билбэппин.

Урут, эдэр эрдэххэ,
Көрүстэххэ сүрэх тэбэр
Үтөө-кэрэ дьүһүннээххэр
Түүлбэр киирэн үөрдүбэттиг.

Олох дьингээх сэлэнин
Иккиэн айан кэллэхпит,
Эһээ, эбээ дэнэр кэм
Кэрдиһигэр тийдэхпит.

Күн-дыл аастабын ахсын
Күндүтүйэн иһэбин,
Ол иһин түүлбэр, баҕар,
Сүрэхпин дьөлөн киирдэбин.

Ок-снэ! Туохтан кыһыран
Уоттаабынан мингил көрдүг,
Иһиттэргил тыһаһатан
Илгистэ аскыл тартыг.

Улуу Буускун суруйбут
Остуоруйата тилиниээ?
Эридьэстээн хохуйбут
Эмээхсинэ көһүниээ?

«Дэриэтинньик» диэ бабар —
Дьүөгэлэриг күлсүөхтэрэ,
«Саатар» диэн тылгыл бырах —
Дьоннор истэн күлүөхтэрэ.

Туохпут суобуй дьээбитигэр:
Мебель баппат үлүгэр.
Хотонго ураа муостаах
Хойуу собус буолуохтаах.

Обололорбут пырылаһан
Олордоллор этэнигэ,
Дьоллоох дьоһун маллар диэн
Дьоннор кэлсөнөх этилэр.

Ама мингил, дьэ кэлэн
Туора көрбүт үһүгүөн.
Сыһарбын мэлдьэспэппини —
Субу эрэ ону көрдүөг?

Ахтыбытыг бэрт буолан
Атаахтаатыг дуу, сэгээр,
Уордайбыккыл уварытан
Уоскуй уонна кэл, чэйдэс.

1980.

Сөбүлээн чэй иһэр чааскыбын алдьаттым,
Тугуһан хам тутан тэстибэт гыһабын?
Сүрэмим чопчутун — кэргэммин хомоттум:
Дьэ хайдах туттаммын утары көрөбүн.

Чааскыбын ньаалбааннаан, чэ бабар,
кэлгийним,
Алдьаммыт сиринэн хараара сылдыһа дии.
Кэргэммин ааттаһан, чэ, бабар, төһнөрүүм,
Дууһатын баастара оспокко сордуо дии.

Барыта биһир түгэн, чыпчылыһан иһигэр,
Остуолу охсоммун ол чааскымы алдьанар,
Сырааннаах зыһаһтан быдыр тыл этиллэн
Сып-сыты ырбалы сүрэххэ саайыһлар.

Мунһаабым хараба ууһана, салбалы,
Муостаттан алдьаммыт чааскыны хомуйар:
Мин өйбөр, дууһабар өспөттүү, ааспатты
Ууһаммыт хараба, салбалас илинтэ хатанар.

О, Айыы Тангара, абыраа!
Дьэ, хайдах буолабын, этиний даа!

1990.

Балбаарыскам барахсан
Балыһаттан «үүрүллэн»
Барар сирэ баһана үүтэ буолан
Балаһаныгар төһөннө кэлээт,
Баар-суох дьүөгэлэрин мунһан
Барбыт хойуу үүттээх чэйи иһэ
Барбах кэлсини олорбута.

Эмээхснним эрэйдээх.
Эпэрээссийэттэн аккаастанан
Эриһэ-этиһэ барбакка,
Дьэтиһи-уотун булаат,
Дьэ көхсө кэгээбиттнн,
Санаатын бөбөргөтүнэ
Сылаас дьэтиһи иһигэр
Сырылыыр итин чэй иһэ
Сылдыар малдыттарыгар
Чуолкайды кэпснн оморбута
Чуо харахпар көстөн кэлэр,
Чуор кулгаахпар иһиллэр.
— Көр, быраастар барахсаттар
Анаалыс бөбөнү ыланнар
Адьяс бэлэм буоллун, дьэн
Эпэрээссийэлиир хосторугар
Ильдээри абай турдахтарына,
«Сааннар» кэлэн боппуттар:
«Уугут кирдээх»,— дьэн турбуттар.
Сатамат үһү ити ууну туттар.
Саатар эпэрээссийэни ыттар.
Икки төгүл бэлэмнээбиттэрин
Истэ сылдыар курдуктар,
Икки төгүл боппуттар.
Сүрдээбин кыһаллан үсүһүн
Сүүрэн-көтөн бэлэмнээт,
Сүрэбин мөлтөх, дьэтилэр,
Архах сөтөл буолбуккун,
Алааскар-тыаһар тахсан
Араас сир аһын амсайан,
Амтаннаах үрүг аскын аһаан
Абаһы ыарыгың аһарыаң,
Алгыһы кытары сылдыабың,
Аарыма саастанан барыабың,

Сөтөллөөх да дьоннор сылдыаллар,
Саастарын монгооннор бараллар.
Харыстана-хайы сатыабым,
Хайа, дьэнэм-уотум, оһолорум,
Ыкса чугас дьүөгэлэрим,
Ыраах-чугас аймахтарым
Ыстаал куйах буолуоххут,
Ыксал күммэр өйүөххүт —
Эрэнэбин оһно бүк, —
Эппитэ эбээт үгүстүк.
Уонна... уонна...
Барбыта төһнүбэттик.

1994.

ХЛЫГЫР АБАЙ БЫТЫЛКАМ

Кылбачыйан, куобайан
Кыраһыабай бытыылкабын.
Чабылйыан, дьалкыйан
Сырдык, ыраас утабың.

Күлүм уугар күн уота
Көрүүй, угуя оонһуур.
Испин-үөспүн сылытан
Купцуи-сүрбүн угуттуур.

Кыраадыһың барахсан
Кыайбат эбээт мин өйбүн —
Санаам өссө аһыллан
Биллим кыахпын, үтүөбүн.

Бэниэ-алтыа да буолуҥ
Бэриммэтим оҕотоо!
Уҥа-хаҥас тэбиэҕим
Тэллэх гынан тэлгиэҕим...

Хаарыан төбөм дьалкыгҥнас,
Хайа барбыт сиигинэн,
Сүрэҕим тип-тигинэс,
Иним-үөһүм аһыйар.

Уһаатынан муус уутун
Уймахтыбын утатан,
Кымаахтыбын сири-буору
Билэр дьонтон кыбыстан.

Дьэбин-уоппун, остуолбун
Кумалаабыт эбиппин:
Дьоннорбун-оҕолорбун
Холдьобон кэлэппиппин.

Хайгыыр аҕай бытылкам,
Халбан суолга тиэрпиккин,
Хайдах гынан дьон диэки
Хайыһахпын билбэппин.

* * *

Хаарыан күндү атастарыам,
Аламаҕай дьүөгэлэриэм,
Хаһан да аны көрсүбэппит,
Айах атан кэпсэппэппит.

Биллибэккэ күн-дьыл аһар,
Биир-биир өлүү тонуур:
Оо, дьэ аны кимгэ кэлиэй?
Ол хаһан буолуон ким билиэй?

Өлүү кыһа, угуох илин
Араастаан да сиир эбикиин,
Соһуччу даа Айыы киһитин
Суулларан иһигэ ильдэбин.

Октя ара суолга охтон
Күн сириттэн араһсар,
Рууммут чэйдни олорон
Охтон түһээт, тыһаа быстар...

Атастарыам, сэмэлээмэи,
Ахтаһ-санаан аспаккын диэн,
Саарбахтаамаҕ — үтүө заккыт
Сымыска-буорга тэспиллибэт.

Хаһан эрэ бэлэхтээбит
Хаартыскаҕытын сыһамайдыбын,
Хаарыан бэйэбитин санаан
Оргууй үөһэ тыһаабын.

Олорорум, тыһаарым тухары,
Оболоор, эһигини саһаабым,
Өлбөөдүйбэт үтүө өйдөбүлү
Өллөхпүнэ ильдэ барыам.

Тиниктээх эмне эти шинибэр уурбуттарың
Тииһэ суох буолан, инсэрдэрбин да,
киэр астым,
Эдэр дыахтар хаас-харах хамсатан
Оонньоспутун, ымсыырдарбын да,
саллан туора хаамтым.

Кырыыстаах кырдымы эппин-хааммын
номнуо эмэи
Үгүс үтүөттэн-кэрэттэн матаң эрдэбим.
Баттах баранан, омурт уолан, обонньор дэтэн
Быһыта кымаахтаан аһыйар тойон сүрэбим.

Мин да уол оҕо —
ат кулун буола сылдыбытым,
Үгүс эрэллээх атас-дотор аргыстаахпын.
Кэрэ-үтүө бэйэлээхтэрдииң алтыспытым,
Кэм да мичийэ көрсөллөрүттэн астынабын.

Ол да дойдуга аттанар ыар-нүһэр чаастарбар
Кинилэр ааттарын махтана ааттыабым,
Орто дойдуга үтүөлэрдээх буоллахпына
Кинилэр өйдөбүллэрэ үгүс диэн ахтыабым.

Кырыйдым,
ол да буоллар саатар хойооннорбор
Эдэр саас эрэллээх таптала сыдыахтын,
Бар дьоммор, аргыс буолбут доботторбор
Хойоонум сырдык кыама
сылааһынан аҕыахтын.

Билигин мин чороң соботох
Олобум суолунан хаампаппын.
Эйигин таптыбын, атын суох,
Сүрэхпэр ингэрдим эн ааккын.

Халлааммыт кнэһэрэ оҕуста,
Хаарыан күн сабахха умуста,
Көр эрэ тулабын, сэгэриэм,
Кнэһээңги чуумпубут кэрэтиэн!

Кэриэңгэ кэбэбит кэбгийэр,
Ыраах кыас ырыата иһиллэр,
Сөп-сөрүүн сиккиэрбит илгийэр,
Туох эрэ кэрэиң сипсийэр.

Кнэһээңги сөрүүнү ыймахтыах,
Күөх дуолга астына сынньаныах,
Сүбэниң, эйэниң олоруох,
Сүрэхпит бабатың толоруох.

АЙЫЛҔА БАРАХСАН

АЙЫЛҔА БАРАХСАН АЙМАНАР

Оо, күңгэ тэңнээх ыраахтаарыам,
Үңгэр-сүктэр күн айыы таңгараам!
Өрүүһү даа, өлөр өлүүттэн,
Харыстаа даа, сүтэр төлкөттөн!
Эйиэхэ, оо, киһиэ, туһаайан
АйылҔа барахсан айманар.

Күөллэрим онгойо уоланнар
Далайым балыга аччаата.
Хара тым кыыллара баранар
Харага дьылбата аагнаата;
Эйнэхэ, оо, киниэ, туһаайан
Айылдам барахсан айманар.

Хааларга ойуурбун кэрдимэ,
Далайбар сыыс бөххүн сүөкээмэ,
Сууһарар илигини уунума,
Кыылларым хаанынан суунума.
Эйнэхэ, оо, киниэ, туһаайан
Айылдам барахсан айманар.

Киниэхэ баһылык эн бааргын,
Кинини мэлитэр палачкын.
Хас бааһын оһорор бырааскын,
Чэлгитэ көбөрдөр кыахтаахкын;
Ол иһин айылба барахсан
Эйнэхэ туһаайан айманар,
Өрүһүй даа, өлөр өлүүттэн,
Харыстаа даа, сүтэр төлкөттөн.

20.04.90.

Дорообо, чабылхай күнүм
Тураат, эмиз көрүстүбүт.
Хайы-үйэ ырааппыккын,
Халлаан үөһэ иттыбыккын.
Сылаас сырдык сардагабын
Сылайбакка ыһабын,
Сүрүбим көстүбэт кылын
Сыйан ырыа айабын.

ОХТУБУТ МУНГУРААТ

Айаннаан иһэн аара от үрэххэ
Хаайтардым бадарааннаах диринг көгүскэ,
Балай да уһундук батыччахтаан иһэн
Үөрдүм дүлүг сытарыгар түбэһэн.

Төбөтө тостубут аарыма тиит мас
Көгүһү туора муосталыы түспүт.
Томороон мутуга үлтү барчаланан
Тула ыһыллан буорга тэпсиллибит.

Оо, көрүг, айылба итинник айдаба —
Обуннар да дьонго туһалыы сыттаба:
Уокка оттуллуо тас хаба, мутуга,
Утаппыт чэй иһэн махтаһа турдаба.

Итиннэ көрөбүн айылба барахсан
Туох баара барыта туһаба тахсарын,
Оттон миң туохтаахпын кэннибэр хаалларар,
Кэнчээри ыччаппар бэйэбин санатар...

10.06.92.

ХОДУҔАБА

Үүнүүлээх алаастар сабаларыгар
Отуу уотун буруота эмиз унаарыйда,
Мөһүүрэлээх күөллэрин кытыларыгар
Сыты хотуурдар тыастара чуһуурда.

Үөһэттэн бүтэй куйаас сатыылаата
Ходуһаба от хамсы-хамсы үүннүн диэн,
Дэйбиридээх сиккиэр илгийэ далбаатаата
Итииргээбит киһи үөһэ тыһынны диэн.

Көлөһүн саккыраабытын туора соттоот,
Күнү өрүсүһэ өссө күүскэ охсо түһүөххэ,
Ким сыппат, ким дьүккүөрдээх — ол оттоох,
«Биир күн дылы аһатарын» өйдүөххэ.

Отуу уотун итин чэйэ минһыгэс,
Сүрэби сайа охсор сыттын эриккэс,
Сылаа тахсар тула көстөр кэрэттэн,
Сүрэх үөрэр күүстээх үлэ түмүгүттэн.

10.06.92.

Салгыбакка, сынһаммакка
Саккыраан түһэн, дьэ, ардах.
Киһи кутун-сүрүн баттыах
Харанатыан былыта.

Сааллар этинг да эппэт,
Чабылбан чабыллыбат.
Саатар сиккиэр да үрбэт —
Салгын адыас хамсаабат.

Хаһан эрэ син астыа,
Хара былыт дьайбарыа.
Чэмэличчи күн көрүө,
Чымчаах бииһэ көрүлүө.

Сир Ийэ халпыт буора
Утаппыта ханыаба,
Симэх ото, мастара
Ситэн тупсуо турдаба.

1996.

Ылдыа Бороруок тэлиэгэтэ
Үөһэ мардык лүһүгүрүүр.
Сыты уоттаах чыпчаахайа
Халлааны хайа сүүрэр.

Буочукатын уута туолан,
Былыт буолан халыйар,
Саба баттыыр халлаантан
Самыыр буолан суккуйар.

Чабылытан, сырдыратан
Чабылбана сырдыгын.
Силиибэр тийэ сытытан
Хаарыйара тымнытыан.

Хойуу лабаа анныгар
Хорбойобун ардахтан.
Аны маспын саайыа диэн
Саллабын чабылбантан.

Алдырхайдаах да ардах
Аһа охсуо дуо, бүгүн,
Тэргэн курдук дэлби баран
Тыһаһа-ууһа, оо, сүрүн.

1997 с., от ыйа.

ОТЧУТ ААЛ УОТТАН КӨРДӨНҮҮТЭ

Күөх төлөнүнэи
Күлэ-үөрэ уһуурап
Аал уотум иччитэ
Көмөр харах,
Күл баттах
Хатан Тэмизэрийэ!
Арылаах алаадынан,
Саламаатынан,
Амтаннаах утабынан
Ааккын ааттаан
Ааттанан-көрдөнөн
Аһатан эрэбин
Айах тутан.
Аһаа! Үөр-көт!
Күлүм аллай, күлүбүрээ!
Аналлаах алааспын
Анааран көрдөхпүнэ
Ача күөх ото
Аа-дьуо хамсаан долгуйара
Амарах сүрэхпин астыннарда,
Үкэр күөх ото
Өрө анһан үүнэн
Үөрүниһэн дууһабын өрүкүттэ,
Күөх оппуттан сомсорго
Күүстэ-уохта бэрис,
Күниэх чабыл күннэ бэлэхтээ,
Сөрүүн салгынынан
Аргый сапсыттаран
Оппун кууртар,
Көлөһүммүн соттор.
Ол эрэри
Олус күүстээх

Тыалы түһэрэн
Оппун ыһан
Уолутума,
Уһун ардаххынан
Оппун ылангын
Ууһан суурайтаран
Хараарда сытытан
Харааһыннарыма,
Аһаа, үөр-көт, күлүбүрээ!
Аналлаах сиргиттэн
Аһара көтөн
Алааспар тахсан
Алдырхайы абалыма,
Аймалбаны онорума.
Кыһыл кымыгынан
Кытыаста ыһахтанан
Кытыгың угуордаан
Кыһалбаба киллэримэ,
Кыбыстыгыга тэбимэ.
Аһаа, алаады уурабын!
Аһаа, саламаат кутабын!
Аһаа, амтаннаах утахпыттан ыһабын!
Үөр-көт!
Күлэн-үөрэн
Күөх төлөңгүнэи
Күлүбүрээ!

* * *
Халлаан агарын сабардаан
Хара былыт табыста.
Хам баттах айылаах
Харангата халыйда.

Сырдык сындымс чабылбачлар
Сыбырбаччы сырбаттылар
Сүрэх хайдых хатаи тыастар
Сүүрэ сылдьан таһыйдылар;

Халлаан хайа ыстанна,
Былыт быата быһынна.
Ылаһынан ууну кутта,
Уһаатынан суккуйда.

* * *
Күөх тыаны, хонууну угуттаан
Күүстээх да ардактар аастылар;
Килэспит чалбаһы хаалларан
Кый ыраах сабахха састылар.

1997.

СОБОТОХ ТУРУЙА

Халлаанга соботох туруйа
Алааһы эргийэ сапсынар,
Кутурбан тойуга чуумпуга
Дууһаны мунчаарда кутуллар.
Мин уйан сүрэхпин туох эрэ
Эмискэ бобута харбаата,
Дьиктитик кыламан синигрэн
Тула баар барыта тунаарда.

Доборгун кытары былырын
Дьоллоохтук даһаны сылдыаргыт
Эйэ, дьол эриэккэс ырыатын
Эгээрде тардангыт туойаргыт.
Куохайбыт мооньугун токутан,
Дыабайбыт атаххын бокутан,
Сарабар кынаккын даллатан
Тапталгын эплитиг таайтаран.
Үөрүүнэн үгкүүдээн дэгэйэ
Сэгэринг утары кэлбитэ.
Эмискэ ол дьолунг сүппүтэ
Саа тыаһа ыиригийэ түспүтэ.
Халлаанга кыырайан тахсангын
Көрбүтүг хаан буолан сытарын,
Туру-руук... Туру-руук, оо, сорбун!
Бу мүччү туттаһын доборбун!
Соботох туруйа хаһымын
Кутурбан тойугун иһиттим,
Добору сүтэри аһымын
Бу кэрэ көтөртөн мин биллим.

АНАБЫЛЛАР

ХАННАБЫНЬЯ,
ОБО СААҢЫМ?

(Г. С. Касьяновка)

Сайылыгым сыһымыгар
Ньирэйдэри экирэппит,
Сага күнүм тахсымыгар

Сарсыардаагы сииги кэспит
Ханнабыный, оҕо сааһым,
Хаарманнаахай күндү кэмим?

Чөккөй кустуун куоталаһан
Көлүччэбэ умсаахтаабыт,
Бэһим хойуу лабаатыгар
Кэбэ буолан кукууктаабыт
Эрчиллибит оҕо сааһым,
Этий, ханна саспыккы.

Чааркаанынан хаптаран
Дьабараны дьууктаабыт,
Чаачар саанан ытыалаан
Дьирикини куттаабыт
Мэник-тэник оҕо сааһым,
Миигиттэн ханна бардыг?

Кыһар кыһыл хаалтыстаах,
Кыһыһар ыра аргыстаах,
Умуллубат кутаалаах,
Умсугутар ыраалаах
Умуллубат оҕо сааһым,
Устан ааһа обустаххыан.

Савски муустаах чалбаһынан,
Сайын чээлэй күөбүнэн,
Күһүн сиктээх өксүөнүнэн,
Кыһын кырыа хаарынан
Ыһыахтанан ааспыт эбит
Ыраах сырдыр оҕо сааһым.

КҮЛҮМ КҮН КҮЛБҮТҮӨН

(К. Г. Баишевка)

Күлүм күн күлбүтүөн,
Күөх отум үүммүтүөн,
Сибэкки тэтэрэр,
Мүөт сыта дыргыйар,

Косилка курулаан
Күөх оту сизгэрэр,
Отчут уол ырыалаах
От муһыар, кэбинэр.

Сайыгны кылгас кэм
Сынналы билбэккэ,
Хаарманнаах бу күөхтөн
Хаһаанан кээһиэххэ.

Бу кэмгэ өй-санаа
Биир суолга түмүллэр,
Сүөһүбүт кыстыгар
Аһылык дэлэйэр.

Күн аайм фермаба
Үүт-сүөгэй үксүөбэ,
Оччоҕо остуолга
Эт-ары элбизбэ.

Бары биир киһилин
Барыбын отууга
Быйантан дэлэйдик
Баспахтаан хаалыахха.

ТОЙОН СЭРГЭ

*Күтүүлэр Миштэрэлээнгэ,
Эдшийбэр Огдоочуйаба*

Модь-таба маһы суоран,
Тойон Сэргэ огордубут,
Сырдык, күнээх сири талан
Алгыс этэн туруордубут.

Тойон Сэргэ туоһулаатын
Үөрүүлээх үс бэлиэ кэми,
Энигини уруйдаатын
Күөх кырыстаах тиэргэнгэ.

Орто дойдуга түстэнэнгит
Сэттэ уон сыл олордугут,
Дьон-сэргэ сирбэтинин
Олох туһун тутустугут.

Үөрүүнү, эрэйн үллэстэн
Биес уон сыл өйөһөн кэлэнгит,
Обо төрөтөн, сизинэнэн
Олоххут төлөнүн биэрдингит.

Олох олорор эбэтэр өлөр
Улуу сэрингэ саспатыгыт,
Араас омук өйдөөн сөбөр
Амырын кэмнэ ваһыстыгыт.

Бииргит фронга олох иһин
Өлө-тиллэ кыргыспыта,
Бииргит тыылга Кыайы түүһүн
Уһансыһа хаалбыта.

Торбон өстөөбү кыайбыккыт
Түөрт уон сылын туолуутун
Тойон Сэргэбэ хааллардыбыт
Тонгуу охсор туоһутун.

Уоскуйбат эрчим сүрэххит
Көрүң — ол Сэргэбэ кыһар,
Улуу Кыайы бэлиэтигэр
Уот төлөнү сүрэх ыһар.

1985.

45 СЫЛЛААХХА

Түөрт уон биэс сыллааха көрсүбүппүт
Кыайы өрөгөйдөөх үтүө күнүн
Кыр өстөөх өспүтүттэн үөрбүппүт
Чабылыччы тыкпыта күлүм күн.

Бу күнү түөрт сыл кэтэспиппит
Чугуйууттан абаран кистээн ыты,
Кутуйах иһини кэнгэппэтэхпит
Кыайтарыттан ыксаан, салбаласты.

«Барыта — фронга», — диэн девиниэнэ
Тыылга үлэ күөстүү оргуйара,
Обо, дыахтар көмүс көлөһүнэ
Кыайы кыстыгар ууруллара.

Дойдубут киинэ — Москва нититтэн
Өстөөбү тус арбаа үүрбүппүт,
Кырыстаах арбах Рейхстаг үрдүгэр
Кыайы былаабын көрөн үөрбүппүт.

Ол шар күнээр, сүүхүнэн өлбүттэр
Оспот баас буолан сүрэххэ сөгмүттэр:
Сүрдээх да сытыытык соробор көбөннөр
Сүтүктээх сүрэбин дьөлүтэ кэйэллэр.

1990.

ДЬАХТАР КҮНЭ

Дьахтар күнэ — Үөрүү күнэ.
Чахчы чабыл күн үүннэ.
Эни курдук сырдык ыраас,
Эни курдук сып-сылаас.

Бүгүн эрэ буолуо дуо,
Эни куруук күндүгүт,
Энигинэ суох олох суох,
Иникини түстүүгүт.

Күммүт тахсар энигиттэн,
Сүрэх тэбэр энигиттэн,
Дьаан да тэйэр биһигиттэн
Дьахтар истиг мичээрчтэн.

Үөрэ-көтө мичилиһинг,
Үрдүк күнигэ тэҥнээхтэр.
Миһиһиһэскээн мичээргитин
Биһиэхэбэ бэлэхтээн!

1998.

САҢА КУЛУУП

Ахтан-санаан ааһыабын
Ааспыт үтүө күнүмэр.
Эдэр-чэгиэн кэммитин,
Эрчимнээх үлэбитин.

Салбаанга — Хонгор Биэбэ
Саҥа кулууп дьэндэйдэ.
Нэһилиэһиһэ кэпсэтинтэ
Кулууп тула эргийдэ.

Өргөлөөххө кулууп дьинэтэ
Самнархайа, эргэтэ.
Ол да буоллар киһинэтэ
Көрө-нара сүр этэ.

Хорумуоска эйээрэр,
Цыганочка битийэр,
Мөлчөс туоһун бэрийэр —
Ити билсинг, Мэхээлэ.

Уйбаан уонна Суоппуя
Үүттээх хойуу чэйдэрэ,
Олонхо да остуоруя
Олох бүтэн биэрбэтэ.

Бөһүөлэкпит көспүтэ
Хонгор Биэбэ киһинэнэн,
Эмиэ биир эргэ дьинэбэ
Эдэр ыччат түмүстэ...

Алексеев Сэмэммит
Актыбы тула түммүт,
«Ньургун Боотур» олонхону
Туруорарга санаммыт.

Ньургун Боотур — Хонохой
Абаанылыгы кыргынар,
Туйаарыма Куо — Ааныс
Үчүгэйни даа, алыс.

Кыскийдаананы Бүөтүрбүт
Кыайа-хото туппута,
Оттон Сорук Боллурбут
Хара Макаар буолбута.

Обо бөбө куттанан
Орулаһы кытаанар,
Аны ону уоскутан
Аймалаһы буолбуттаар.

Сага дьылга — маскараат,
Дьээдьэ Минсэ — сылабаар:
«Пус-пус» тыынар, дьэ, найаат,
Ута итин быһыылаар.

Восток мааны дьахтарын
Пират — Минтэрэй батыһар,
Шимпанзе Дьэгэ Баабаны
Баттабыттан тардыһар.

Сага кулууп. Сага үлэ.
Сырыттылар хайы-үйэ
Татаринов, Кудрина,
Алексеев, Шахурдина.

Манна биһи талдыбыт
Саха сириң Президентин,
Республика мунһабын —
Ил Түмэммит лидерин.

Бага санаа: кулуупка
Үлэ күөстүү оргуйуон.
Ыччаттарбыт араһпакка
Сылдьар сирэ буолуон.

ОБОЛОРГО

СИЭТТЭРБЭР

Тукаларыам, туруң, үөрүң
Туйгуң көстүү—көрөн сөбүң,
Манньык мааны көстүүнү
Манна эрэ көрүөххүт.

Саһарбаны бүрүнэи
Сардангатын ыһахтаан,
Сардааналы тэтэрэн
Сага күн таһсан эрэр.

Көрүң, көстөр саһахтан
Улам тэйэн тэмтэйдэ,
Харах саатыах чабылһыда,
Сөрүү салтын илгийдэ.

Ханан да былыта суох
Хаарыан чабыл күн үүннэ.
Үчүгэйи эрэ оноруоһ
Үтүө санаа түмүлүннэ.

Ыраах маарга бүөм сиргэ
Туруйачаан турууктуур,
Халпыт маска кэриэңгэ
Көбэ этэн кукууктуур.

Дьабарааскы түөкүн ол,
Хороонуттан тэйбэккэ
Тоһоҕолуу чоройон
Тула өртүн кэтэнэр.

Хара тураах балбаахха
Үөнү көрдөөн сараһыыр.
Тугу даҕаны булбакка
Абатыттан дааһыргыыр.

Үөһүн-үөһэ ол, элиэ
Төгүрүччү тэлээрэр,
Былыр уорбут кулунун
Көрдүүр курдук этэллэр.

Хороонуттан быга-быга
Кутуйаҕа мэлис гынар,
Кыһамматах курдук сытан
Куоска ону манаһар.

Эттээх түөһүн мөтөтөн
Бөгүүк хааман өнөһүүр,
Кууруссаҕа ас көрдөөн
Ону-маны өнөһүүр.

Харачааспыт ыдаһнаан
Тото аһаан ынчыктыыр,
Синньэ ыалды маньыйан
Ыаттараары мангырыыр.

Эмий эмиз баҕаран
Эриэн ыһирэй чөрбөһүүр,
Уулаах бөдөһ харабынан
Унаарыччы көрбөхтүүр.

Сылгы үөрүн үргүтэ
Суолдьут үрэн баргыһар,
Сизэлэ-көбүлэ үрэллэ
Атыр сизэлэн тамайар.

Бычыкайкаан кулунчук
Кисти-кисти туотайар.
Кыра дэйбинир кутурук
Эйиңэли тоотойор.

Ойон туруг, сизттэрим,
Күммүт адьас ыраатта,
Сытар киһи туһата
Биллэр эбээт, кырата.

Эбээ тарпыт остуолугар
Тумалаах суорат күүтэр,
Эһээ дьобус олбуоругар
Туһа дьоно түбүгүрэр.

1990.

ТЫМНЫЫ МУОҠА

Бытыктарын имэринэ
Кырдыаҕастар кэпсииллэр,
Туора көрөөт, имнэнсэ,
Туохтан эрэ күлсэллэр.

«Тымныы муоһа тоһуна,
Лыгкыр гына сиргэ түстэ,
Дьэңкир буолан харахха
Дьикти муос көстөн да бэрт!»

Кырдыктаным, тагынным
Табаарыспын ыгырдым,
«Кимиэхэ да эппэккэ
Обус муонун көрдүөххэ.

Чөмөх мууска түстэбэ,
Чүүччэйэн ыһан көрүүххэ,
Хаарга биитэр тимирдэбэ,
Хаһан, тэпсэн көрүүххэ».

Ыччым-ычча, этэрбэспэр
Ыгыччы хаар симилиниэ,
Үтүлүгүм илийдэ,
Үлүйэргэ тинийдэ илиним.

Ити ханна түстэбэй?
Тобо көстөн биэрбэтэй?
Саатар мыйан биэрбэттэр,
Саарбахтыах санаам кэлэр.

1997.

ТУРААХ

Хап-хара фрактаах,
Хамыһаары саната,
Ханаһыйан ахан кэлбит
Хара тураах барахсан.

Собурууттан кэлбитин
Сонургуурбун билбиттин,
Үтүөмсүйэн хохойор,
Үрдүк маска хоройор.

Кыгнаах гынаа тугу эрэ
Кыгастаһа, эргийдэ,
Тэһийбэккэ тиэргэнигэ
Тэлээрэн кэлэн түстэ.

Тумсуан тонсуйбахты
Тугу эрэ соһуста,
Далайыг сүр соһуччу
Даарырбаан хайа барда.

СЫЛГЫ ЧЫЫЧААБА

Төбөтө хоруолаах,
Түөһүгэр харалаах,
Чыры-чып сагалаах
Сылгыбыт чыычааба
Долгунга дагданньыр
Баарыһы саната,
Күөх дуолга кыраанньыр,
Көмүстүү кылбаанньыр.
Өтөххө өһүөбэ
Уйатын туттубут,
Сымытын аныгар
Сылыта уктубут.
Эрбэһин быһыттан
Эбиэтин булаары
Тизтэйэ-саарайа
Тиэргэнигэ элэгниир.

ЫНАХ

Сиздэрэйкээн сибэккени,
Сэбирдэби, эрбэһини
Араарбакка, сирбэккэ
Амтанын да билбэккэ
Тылынан охсон ылан
Туура гардан турдурбатар.
Ыстаабакка да эрэ
Ыйыстарга дылы гынар,
Тоттобуна сытан эрэн
Ыасты ыстаан кэбинэр,
Миньигэһни дэ билэн,
Харабын быһа симэр,
Төбөгүн булкуйбахтаат,
Түөһүллэн туран кэллэ.
Төгүрүкчээн «лэппиэскэни»
Баллырбаччы түһэрдэ.
Күлүмэнтэн күрэнэн
Күлүк сирн таласта,
Кутуруга дэйбинирдэнэн
Ойобонун таһыйда.

1998.

ОБУС

Симмэнтээл диин обус
Симиллэн, силтэллэн
Дээ обус да обус!
Бүтэйдик мөҕүрүүр,
Хатаннык айаатыыр,
Мунуун тыаһатар,
Мунуун көрөр.
Буору хаһыйан
Модьутун биллэрэр,
Күлү ыһахтаан
Күүһү көрдөрөр.
Атын алааска
Атыр обусуун
Аат-суол былдыһаа
Алтаһым турда,
Күрэс былдыһаа
Күлтэллэ турда!

1998.

ИҢИНЭЭБИТЭ

Айар аартыгын арыллан истин	3
Буллахпына тгэрднэбим	8

Олох очурдара

***Кэргэним Варвара Жиркова сырдык кэриэнигэр	9
Добоор, үөрдүм	9
***Абыннын дабаны эйгини	10
***Кырдын баран дьэ кэлэн	11
***Ок-сиэ! Туохтан кыһыран	12
***Сөбүлээн чэй инэр чааскыбын алдыаттым	13
***Балбаарыскам барахсан	13
Хайгыр абай бытыылкам	15
***Хаарыан күндү атастарыам	16
***Тиниктээх эмис эти иннибэр уурбуттарын	18
***Билигин мин чорон соботох	19

Айылба барахсан

Айылба барахсан айманар	19
***Дорообо чабылхай күнүм	20
Охтубут мунгураат	21
Ходуһаба	21
***Салгыбакка-сынныаммакка	22
***Ылдьаа Бороруок тэлиэгэтэ	23
Отчут аал уоттан көрдөһүүтэ	24
***Халлаан аңгарын сабардаан	26
***Күөх тыаны, хонууну угуттаан Сөботох туруба	26

Анабылаар

Ханнабынны оҕо сааһым	27
Күдүм күн күлбүтүөн	29
Тойон сэргэ	30
Тойон сэргэ	31
45 сыллаахха	32
Дьахтар күнэ	32
Сага кулууп	33

Өбөлөргө

Синтэрбэр	35
Тымныы муоһа	37
Тураах	38
Сылгы чыычааба	39
Ынах	40
Обус	41

Макар Николаевич Жирков
НА ПОКОСЕ

Сборник стихов

Редактор И. Е. Сивцев
Технический редактор С. Н. Делахова
Корректор С. Н. Делахова

Сдано в набор 04.03.99. Подписано в печать
28.04.99. Формат 60×84¹/₁₆. Усл. п. л. 1.28
Печать высокая. Бумага офсетная.
Гарнитура литературная.
Заказ № 92. Тираж 1000 экз.

Республика Саха (Якутия)
Национальная издательско-полиграфическая
компания «Сахаполиграфиздат»
Намская типография
678040 с. Нам, ул. Левская. 85.